

Forfatter: Heiberg, Johan Ludvig

Titel: Dramatik i udvalg

Citation: Heiberg, Johan Ludvig: "Dramatik i udvalg", i Heiberg, Johan Ludvig: *Dramatik i udvalg*, udg. af Jens Kr. Andersen , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, 2000, s. 555. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur:
<https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-heibergjl04val-shoot-idm140721243060160.pdf>
(tilgået 24. april 2024)

Anvendt udgave: Dramatik i udvalg

6. Nøddeknækkerne: allegorisk drama

Var Heiberg for at kunne skrive *Julespøg og Nytaarsløier* gået i lære hos Tiecks desillusionerings-komedie, og var han for at kunne lancere sine vaudeviller gået i lære i den franske vaudeville- og i den tyske Liederposse-tradition, så greb han med *Nøddeknækkerne* - betegnet som »Et Satyrspil« - tilbage til den antikke græske komedie, ikke mindst til dennes mester: Aristofanes (ca. 450-ca. 380 f.v.t.). I oldtidens Athen opførtes der ved visse kultfester skuespil, og her var det praxis, at tre tragedier fulgtes af et lystigere satyrspil, hvor koret bestod af satyrer ligesom i Heibergs stykke. Imidlertid var kendskabet til disse satyrspil på Heibergs tid stærkt begrænset, og han synes at have hentet sine forestillinger herom fra den aristofaniske komedie, der til gengæld var velkendt, for Heiberg på dette tidspunkt ikke mindst gennem tysk formidling: dramaturgen H. T. Röschers *Aristophanes und sein Zeitalter* (1827), J. G. Droysens oversættelser fra 1830'erne samt de aristofaniske litteraturkomedier 556 af Aug. von Piaten (omtalt ovenfor p. 530 i forbindelse med »En Sjæl efter Døden«). Genren aristofanisk komedie indgår desuden med direkte nævnelse og definition i hans genre-system; i »Svar paa Hr. Prof. Oehlenschlägers Skrift« hedder det: I sin umiddelbare Form er den universelle Comedie af lyrisk Natur, og indbefatter en ligesom i Verset bunden Musik. De bestemte, endelige Tendenser, som endnu udgjøre dens Sujet, ere kun Vehikler for den poetiske Grundtone. Den *aristofaniske* og den *calderonske* Comedie ere de berømteste Exempler paa denne Digtart. (*Pros. Skr.* III, p. 244f)

Talen om, at komediens sujet kun er uegentligt, fører frem mod et træk hos Aristofanes, som synes at have været af betydning for Heiberg, nemlig komediens karakter af *allegori*. I en allegori fremstilles omfattende, abstrakte forestillinger eller ideer i konkret form, fx. inkarneret i (dramatiske) figurer (personifikation). Allegorien fungerer således som et system af symboler. Hos Aristofanes findes det kendteste eksempel på denne fremstillingsform i *Ridderne* (Ἰππῆς, 424 f.v.t.), hvor folket fremtræder og taler sin sag i skikkelse af en person (Δῆμος). I *Nøddeknækkerne* er allegoresen (»afkodningen« af allegorien) egentlig ganske enkel: frugtens gudinde Pomona = forfatteren, nødderne (frugterne) = skrifterne, købstadsfolkene (konsumenterne) = publikum, nøddeknækkerne = den journalistiske kritik. Der forekommer formuleringer i teksten, der kraftigt opfordrer til en sådan allegorisk forståelse af den, fx.: »Her boer i Skoven en Slags Gudinde, / Forresten en smuk og anseelig Qvinde, / Saa at sige, Frugtens Forfatterinde. / Hendes Navn er Pomona [...]« (p. 496). Desuden er der passager, der *kun* giver mening, idet de opfattes allegorisk, som når »Første Nøddeknækker« fordeler høsten blandt sine kolleger med kommentaren: »Lutter Politik / I den Pose jeg fik. / Her er Æsthetik, / Og her er Poesie, / Og her Dramaturgie, / Og hviler mit Blik / Paa Philosophie. / Brødre! kommer hid / For at dele min Slid! / Hver har sit Fag, / [...]« (p. 498). Således vejledt forstår læseren også bedre samme nøddeknækkeres forudgående tale om, at de små væseners 557 opgave ikke kun består i at knække nødderne, men også i at »bedømme«, »dadle«, »berømme«, »laste«, »rose«, og »cassere« (p. 495-97) (nogle af) dem, samt udsagn som »De maa vide, jeg og min hele Flok / Er anonyme;« (p. 495) og forsikringen: »Thi Upartiskhed er al vor Iver.« (p. 496). Textens emne er, hvad vi med et moderne udtryk ville kalde det litterære kredsløb, og dens egen udformning forhindrer altså flere steder en naivt »realistisk« opfattelse af den som (blot) en skildring af en borgerlig familie på nøddeplukning uden nøddeknækkere (hvilket vel også havde været lidt tyndt ...).

Nøddeknækkerne offentliggjordes første gang i *Urania. Aarvog for 1845*, udgivet af Heiberg. Det smukt trykte lille bind indeholder desuden en rejseskitse af H. P. Holst og F. Paludan-Müllers versfortælling *Abels Død*. Af Heiberg - foruden »Satyrspillet« - en stjernekalender for året med astronomiske målinger og ledsaget af udførlige og indsigtfulde forklaringer. Denne oprindelige sammenhæng fortjener opmærksomhed. Der består en forbindelse mellem Heibergs fagastronomiske (og i det hele naturvidenskabelige) interesser og partier af *Nøddeknækkerne* - der er andet end skovtur og satirisk, litteraturpolitisk allegori, nemlig fornem lyrik (jvf. bestemmelsen af den universelle, aristofaniske komedie som lyrisk baseret, citeret ovenfor, p. 541) af kosmisk, universel karakter om årets gang og naturens vekslen. Den strenge systematiker og vittige satiriker var en oprigtig naturfrom, og der var ingen modsigelse herimellem: Naturens skønhed er dens undtagelsesløse orden. Denne opfattelse udvikler Heiberg på prosa i afhandlinger som »Om Skønhed i Naturen« (1828, *Pros. Skr.* II, p. 229ff), »Stjernehimlen« (1842, *Pros. Skr.* IX, p. 25ff) og »Det astronomiske Aar« (1844, *Pros. Skr.* IX, p. 51ff), der alle kan gælde som kommentarer til *Nøddeknækkerne* og ikke mindst motivere, at de stupide, larmende filistre til slut må uddrives af Naturens Eden!

Satyrspillet er ligesom *Julespøg og Nytaarsløier* skrevet som læsedrama og har lige så lidt som dette stykke nogen opførelseshistorie. Selvom det synes Heiberg ikke at have fældet over *Nøddeknækkerne*. I Heibergs eftermæle har det aldrig haft fremtrædende plads; undtagelser er Carl S. Petersen, der har medtaget stykket i sit udvalg og skriver begejstret om dets lyrik i indledningen hertil 558 (III, p. 10), og Vilh. Andersen, der har viet det udførlig behandling i sin *Tider og Typer af dansk Aands Historie* (Goethe I, 1915, p. 259-80), samt Paul V. Rubow, der har udgivet *Nøddeknækkerne* sammen med »En Sjæl efter Døden« og *Julespøg og Nytaarsløier*, indledt med en karakteristik og stærkt anerkendende vurdering af Heiberg (optrykt

Heiberg, Johan Ludvig, *Dramatik i udvalg*, 2000

efter *Reflexioner over dansk og fremmed Litteratur*, 1942, p. 51-59), hvorfra vi har citeret ovenfor (p. 534). Udvalget af netop de tre stykker dramatik viser os den side af Heiberg, Rubow især skattede og følte sig i overensstemmelse med: tankedigteren og stilrenseren.